

Positie van de joodse bevolkingsgroep in Oekraïne

Directie Personenverkeer, Migratie en Vreemdelingenzaken
Afdeling Asiel- en Migratie
Den Haag

oktober 2003

	<i>Pagina</i>
Inhoudsopgave	
1 Inleiding	3
2 Landeninformatie	4
2.1 Basisgegevens	4
2.1.1 Land en volk	4
2.1.2 Recente geschiedenis	5
2.2 Staatsinrichting; verdeling uitvoerende, wetgevende en rechterlijke macht	5
2.3 Recente politieke ontwikkelingen	8
2.4 Recente economische ontwikkelingen	9
2.5 Politie	9
2.6 Corruptie	10
2.7 De joodse bevolkingsgroep en het maatschappelijk leven	12
2.8 Documenten	14
2.9 Ultranationalistische groeperingen	15
3 Mensenrechten	16
3.1 Waarborgen	16
3.1.1 Wetgeving	16
3.1.2 Verdragen	17
3.2 Toezicht	18
3.3 Naleving en schendingen	20
3.3.1 Vrijheid van meningsuiting en persvrijheid	20
3.3.2 Bewegingsvrijheid	22
3.3.3 Godsdienstvrijheid en onderwijs	22
3.3.4 Mensenrechtenschendingen met een antisemitische achtergrond	23
4 Migratie	26
4.1 Vestigingsmogelijkheden	26
4.2 Beleid van de ons omringende landen	26
5 Samenvatting	28
1 Literatuurlijst	30

1 Inleiding

In dit ambtsbericht wordt informatie gegeven over de positie van de joodse bevolkingsgroep in Oekraïne, voor zover van belang voor de beoordeling van asiolverzoeken. Hierbij staat de vraag centraal in hoeverre Oekraïense autoriteiten in staat en bereid zijn joden bescherming te bieden tegen bedreigingen en intimidatie van nationalistische organisaties en personen. Uitgangspunt voor dit ambtsbericht is de periode vanaf december 1999 (verschijnen laatste ambtsbericht over dit onderwerp) tot en met september 2003.

Teneinde de problematiek in de juiste context te kunnen plaatsen worden in hoofdstuk twee van dit rapport enige basisgegevens aangaande Oekraïne weergegeven en wordt de scheiding van de uitvoerende, wetgevende en rechterlijke macht in ogenschouw genomen. Daarnaast wordt aandacht besteed aan de meest recente politieke en economische ontwikkelingen. Daarna volgt een uiteenzetting over de politie en wordt het fenomeen corruptie behandeld. Ook kan in dit hoofdstuk enige achtergrondinformatie over de positie en omvang van de joodse bevolkingsgroep, alsmede over de in Oekraïne actieve nationalistische organisaties, worden gevonden.

In hoofdstuk drie staan de naleving en schending van mensenrechten ten aanzien van de joodse bevolkingsgroep centraal. Tevens wordt getracht inzicht te verschaffen in de aard van de mensenrechtenschendingen met een antisemitische achtergrond.

Hoofdstuk vier handelt over het beleid van de ons omringende landen alsmede het standpunt van de UNHCR worden betrokken. Tevens wordt gekeken naar de vestigingsmogelijkheden voor joden in Oekraïne.

Tenslotte is in hoofdstuk vijf een samenvatting opgenomen.

Dit ambtsbericht is deels gebaseerd op informatie uit openbare bronnen. Bij de opstelling is gebruik gemaakt van informatie van verschillende gouvernementele en non-gouvernementele organisaties, vakliteratuur en berichtgeving in de media. Een overzicht van de geraadpleegde openbare bronnen is opgenomen in de literatuurlijst. Bovendien liggen bevindingen ter plaatse en vertrouwelijke rapportages van de Nederlandse vertegenwoordiging en andere diplomatieke vertegenwoordigingen in Oekraïne aan dit algemeen ambtsbericht ten grondslag.

2 Landeninformatie

2.1 Basisgegevens

2.1.1 Land en volk

Oekraïne is gesitueerd in het oostelijke gedeelte van centraal Europa. Het grenst aan Polen, Slowakije, Hongarije, Roemenië en Moldavië in het westen, aan Wit-Rusland (Belarus) in het noorden en aan de Russische Federatie in het noordoosten en oosten. Ten zuiden liggen de Zwarte Zee en de Zee van Azov. Het land beslaat een oppervlakte van ongeveer 603.700 vierkante kilometer.

Medio 2003 werd de bevolking van Oekraïne geschat op 48.055.439 inwoners.¹ De hoofdstad Kiev heeft een geschatte bevolking van 2,6 miljoen inwoners.² De bevolking van Oekraïne bestaat voor 77 % uit etnisch Oekraïners, 17,3% etnisch Russen, 0,6% etnisch Belarussen, 0,5% etnisch Moldaven, 0,5% etnische Krimtataren, 0,4% etnisch Bulgaren, 0,3% etnisch Hongaren, 0,3% etnisch Roemenen, 0,3% etnisch Polen, 0,2 % joden en 1,8 % overige.³ De officiële taal is Oekraïens, een Oost- Slavische taal. Het schrift is cyrillisch. Daarnaast worden Russisch en in mindere mate Roemeens, Pools en Hongaars gesproken.⁴ De meeste Oekraïners spreken zowel Oekraïens als Russisch. Louter Oekraïenstaligen komen in het westen van Oekraïne voor. Puur Russischtaligen komen in het oosten en zuiden van Oekraïne voor. 70 procent van het onderwijs wordt in de Oekraïense taal gegeven.⁵

Meer dan 90 procent van de geloofsbelijdende⁶ Oekraïeners is christen.⁷ Het merendeel van hen behoort tot de orthodoxe kerk. Ongeveer 10 % van de belijdende Oekraïense bevolking is lid van de Oekraïens- Griekse katholieke kerk.

¹ CIA- The World Factbook, 1 August 2003, [Ukraine](#)

² UK Home Office, Immigration & Nationality Directorate, [Ukraine Assessment](#), October 2002

³ CIA- The World Factbook, 1 August 2003, [Ukraine](#). De schattingen over de omvang van de joodse bevolkingsgroep in Oekraïne lopen uiteen. De voornaamste reden voor de uiteenlopende schattingen is het verschil in de gebruikte definitie van de joodse identiteit, waarbij kinderen uit gemengde huwelijken soms wel en soms niet worden meegeteld. Volgens een in 2002 gehouden census zijn er 103.000 joden in Oekraïne woonachtig. Volgens lokale NGO's en internationale waarnemers ligt dit aantal hoger (tussen de 250.000-300.0000 personen). Volgens het US Department of State, [International Religious Freedom Report 2002](#), [Ukraine](#) October 7, 2002 zijn er 250.000 tot 325.000 joden in Oekraïne woonachtig, wat neerkomt op 0,5-0,7% van de totale bevolking.

⁴ Ibidem

⁵ The Jamestown Foundation, [Russia and Eurasia Review](#) February 4, 2003

⁶ In 2001 beschouwde meer dan 40 % van de totale Oekraïense bevolking zich atheïst volgens research centre SOCIS

⁷ US Department of State, [International Religious Freedom Report 2002](#), [Ukraine](#) October 7, 2002

2 % van de belijdende Oekraïense bevolking is Rooms- katholiek. Daarnaast bestaat er een aantal kleinere geloofsgemeenschappen zoals een joodse gemeenschap, een moslimgemeenschap en een baptistengemeenschap.

2.1.2 Recente geschiedenis

Volgend op de coupoging in Moskou op 19 augustus 1991 nam het Oekraïense Parlement⁸ op 24 augustus 1991 een onafhankelijkheidsverklaring aan, met 346 stemmen tegen 1. Op 1 december 1991 werd hierover het vereiste referendum gehouden waarbij 90,3 % van de deelnemers vóór onafhankelijkheid stemde. Bij de gelijktijdig gehouden presidentiële verkiezingen werd Leonid Kravchuk tot president gekozen.⁹

In juli 1994 werd Kravchuk bij de presidentiële verkiezingen verslagen door de huidige president Leonid Kuchma, op basis van een verkiezingsprogramma dat betere relaties met Rusland en economische hervormingen voorstond. Op 28 juni 1996 nam het parlement een nieuwe grondwet aan. In augustus 1997 werd Valery Pavlovich Pustovoitenko door de president tot minister-president benoemd.¹⁰ Tijdens de presidentiële stemrondes op 31 oktober en 14 november 1999 werd president Kuchma herkozen. Volgens rapportage van de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE), voldeden deze verkiezingen niet aan de internationale standaard en waren ze verre van eerlijk.¹¹ Zo waren de Oekraïense media tijdens de verkiezingen bevooroordeeld in het voordeel van Kuchma. Waarnemers rapporteerden eveneens gevallen waarbij stemgerechtigden meerdere stemmen uitbrachten.

2.2 Staatsinrichting; verdeling uitvoerende, wetgevende en rechterlijke macht

Oekraïne is een soevereine onafhankelijke eenheidsstaat gebaseerd op een rechtsstelsel waar de macht direct wordt uitgeoefend door het volk via staatsorganen en lokaal zelfbestuur. Volgens de grondwet zijn de rechten en vrijheden van individuen onvervreemdbaar en onschendbaar, ongeacht ras, geslacht, politieke of religieuze affiniteit, rijkdom, sociale afkomst of andere karakteristieken.

Oekraïne is verdeeld in 24 regio's, de autonome republiek Krim,¹² en de stad Kiev. Elke regio is onderverdeeld in districten. De regio's en de districten hebben hun

⁸ Het Parlement, later genaamd de Verkhova Rada

⁹ UK Home Office, Immigration & Nationality Directorate, Ukraine, October 2002

¹⁰ Huidige minister-president is Viktor Yanukovich

¹¹ OVSE/ODIHR, Ukraine 31 October and 14 November 1999 presidential elections

¹² Het schiereiland in de Zwarte Zee, welke een aparte status heeft met een eigen parlement.

eigen gekozen raad van afgevaardigden en hebben een gelijkvormig bestuur dat wordt geleid door een door de president benoemde gouverneur. Hoewel de autonome republiek Krim over een eigen grondwet, parlement en eigen regering beschikt, blijven deze ondergeschikt aan het centrale gezag in Kiev.¹³

Uitvoerende macht

De uitvoerende macht ligt bij de president en het Kabinet van Ministers. De president is het staatshoofd van Oekraïne en wordt via verkiezingen direct gekozen voor een periode van vijf jaar. De president benoemt de minister-president na instemming van meer dan de helft van het aantal parlementsleden. Op aanbeveling van de minister-president benoemt de president de leden van het Kabinet van Ministers. De president is opperbevelhebber van de strijdkrachten van Oekraïne en is voorzitter van de raad voor Staatsveiligheid en Defensie. Het belangrijkste uitvoerende orgaan is het Kabinet van Ministers. Dit is verantwoording schuldig aan de president en aan het parlement. De president controleert het functioneren van de regering. In de praktijk is de president verreweg het machtigst in Oekraïne.

Wetgevende macht

Het enige wetgevende orgaan in Oekraïne, is het parlement (Verkhovna Rada)¹⁴. Dit bestaat uit één kamer van 450 leden die voor een periode van vier jaar rechtstreeks worden gekozen. Volgens de kieswet van 1997 wordt de helft van de parlementsleden gekozen op basis van evenredige vertegenwoordiging en partijlijsten. De andere helft wordt gekozen op basis van een districtenstelsel: één afgevaardigde per district, waarbij de kandidaat die de meeste uitgebrachte stemmen krijgt, terstond is gekozen.

Rechterlijke macht

In juli 2001 heeft de regering een reeks wetten aangenomen met als doel de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht te vergroten.¹⁵ Deze hervormingen voorzagen in een systeem, bestaande uit rechtbanken met algehele jurisdictie (welke zijn opgesplitst in straf- en burgerlijke afdelingen), gespecialiseerde

¹³ The Economist Intelligence Unit, *Country report Ukraine*, 2002

¹⁴ 'Opperste Raad'

¹⁵ U.S. Department of State, *Country Reports on Human Rights Practices, Ukraine 2002*, 31 maart 2003. De onafhankelijkheid van de rechterlijke macht liet in de praktijk echter te wensen over door financiële afhankelijkheid van het Ministerie van Justitie, corruptie en politieke bemoeienis van de uitvoerende macht. De rechterlijke macht beschikte over onvoldoende personeel en financiële middelen. Dit veroorzaakte inefficiëntie en corruptie, waardoor de afhankelijkheid van de uitvoerende macht toenam. (rechtbanken werden immers gefinancierd door het ministerie van Justitie). De onafhankelijkheid van de rechterlijke macht werd ook ondermijnd doordat rechtbankbeslissingen in civiele zaken niet werden nagekomen. Dit gebeurde in het bijzonder in zaken die in conflict waren met het overheidsbelang. Tenslotte maakte de regering misbruik van haar macht door willekeurig politiek onwelwillende rechters te instrueren en te ontslaan.

handelsrechtbanken (voormalige rechtbanken van arbitrage) en militaire rechtbanken, met het Hooggerechtshof als hoogste rechtsprekende instantie. Daarnaast is er het Constitutioneel Hof, dat wetten aan de grondwet toetst.

De gerechtshoven zijn onderverdeeld in drie niveaus:

1. Hooggerechtshof
2. de regionale (oblast) rechtbanken (het Hooggerechtshof van de Autonome Republiek Krim en de stadsrechtbanken van Kiev en Sevastopol) en gespecialiseerde gerechtshoven (de handelsgerechtshoven en militaire rechtbanken, die tevens als hogere beroepsinstanties dienen voor de onder hen ressorterende rechtbanken).
3. de lokale (rayon) rechtbanken in eerste aanleg

Het Openbaar Ministerie treedt als aanklager op in strafzaken en is verantwoordelijk voor de tenuitvoerlegging van vonnissen van rechtbanken in strafzaken.

De macht van de openbaar aanklager is sinds de hervormingen van juli 2001 aanzienlijk ingeperkt. Sindsdien is het niet langer mogelijk het ambt te misbruiken voor selectieve gerechtelijke vervolging, op politieke gronden.¹⁶ De openbaar aanklager is sinds de hervormingen evenmin geautoriseerd om arrestatiebevelen, bevelschriften tot huiszoeking en bevelschriften tot confiscatie uit te vaardigen. Deze mogen slechts door rechtbanken en geautoriseerde rechter-commissarissen van lokale rechtbanken worden uitgevaardigd.

Op 7 februari 2002 heeft het parlement de ‘Wet op het Gerechtelijk Stelsel van Oekraïne’ aangenomen, welke in de tweede helft van dat jaar is geïmplementeerd. Deze wet riep een nieuw gerechtelijk orgaan in het leven (State Judicial Administration, SJA), dat onafhankelijk is van het Ministerie van Justitie en toezicht houdt op het gerechtelijk apparaat en de rechtspraak.¹⁷

De grondwet en andere wetten van Oekraïne voorzien in de onafhankelijkheid en onschendbaarheid van rechters. Behalve professionele rechters kunnen ook - zoals vermeld in de grondwet- volksassessoren en juryleden als lid van de rechtbank optreden.

De president van de republiek benoemt alle professionele rechters bij de eerste aanstelling voor een periode van vijf jaar. Daarna volgt benoeming voor het leven door het parlement. Een speciaal college van 20 leden is verantwoordelijk voor het

¹⁶ U.S. Department of State, *Country Reports on Human Rights Practices, Ukraine*- 2002, 31 maart 2003

¹⁷ U.S. Department of State, *Country Reports on Human Rights Practices, Ukraine* - 2002, 31 maart 2003

doen van voorstellen betreffende de aanstelling of het ontslag van rechters.¹⁸ Het parlement volgt deze voorstellen niet altijd en benoemt soms rechters op politieke gronden. De volksassessoren worden benoemd door de rechtbank voor 2-3 jaar op voorstel van arbeidscollectieven.

Het Constitutionele Hof telt in totaal 18 rechters. De president, het parlement en het Congres van Rechters van Oekraïne mogen ieder zes rechters benoemen voor een periode van 9 jaar.¹⁹ Deze rechters kunnen niet herkozen worden.

2.3 Recente politieke ontwikkelingen

Parlementsverkiezingen

Op 18 oktober 2001 nam het parlement een nieuwe kieswet aan: de Wet op Verkiezingen van Volksafgevaardigden van Oekraïne. Volgens de OVSE is dit een aanzienlijke verbetering. Op 31 maart 2002 zijn verkiezingen gehouden voor de 450 leden van het Parlement. 33 partijen namen deel aan deze verkiezingen. De Communistische Partij leed opnieuw gevoelig verlies. Ondanks tekortkomingen oordeelde de OVSE dat de parlementsverkiezingen van 31 maart 2002 op een democratische vooruitgang duiden ten opzichte van de parlementsverkiezingen van 1998. Deze parlementsverkiezingen hebben Oekraïne dichter bij de internationale standaard voor democratische verkiezingen gebracht.²⁰

Verkiezingsuitslag²¹

Verenigd Oekraïne (presidentiële partij)	182 zetels
Ons Oekraïne (inclusief overblijfselen van de Rukhpartij)	111 zetels
Communistische Partij	63 zetels
Sociaal-democratische Partij	30 zetels
Yulia Tymoshenko blok	23 zetels
Socialistische Partij	21 zetels
Onafhankelijken	17 zetels
Vacant	3 zetels

Joden zijn goed vertegenwoordigd binnen de politieke elite en bezetten een aantal parlementaire zetels voor verschillende partijen.²² Niet alle joodse parlementsleden komen echter openlijk voor hun etnische afkomst uit. Zakenlui van etnisch joodse

¹⁸ Europa Publications Limited, Fourth Edition, Eastern Europe and the Commonwealth of Independent States, 1999

¹⁹ U.S. Department of State, Ukraine Country Reports on Human Rights Practices- 2002, 31 maart 2003

²⁰ OVSE/ODIHR Ukraine Parliamentary elections 27 mei 2002

²¹ The Economist Intelligence Unit, Country Profile Ukraine 2002

²² Volgens de 'Jewish Confederation of Ukraine' zijn 20 parlementsleden etnisch joods

afkomst die actief zijn in het parlement en in het presidentieel bestuur, zijn echter geneigd meer hun zakelijk belang te behartigen dan het belang van hun etnische of religieuze achterban.²³

Presidentiële verkiezingen zullen in oktober 2004 plaatsvinden.

2.4 Recente economische ontwikkelingen

Oekraïne bevindt zich nog steeds in een overgangperiode van een centraal geleide economie naar een markteconomie. Gedurende de jaren negentig lag het tempo van de economische hervormingen in Oekraïne laag. De economie had hieronder te lijden. Gunstige externe marktvoorwaarden en het beleid van premiers Viktor Yushenko en Anatoliy Kinakh²⁴ hebben sinds 2000 geleid tot positieve veranderingen. In 2000 was voor het eerst weer sprake van economische groei, na 10 jaar van economische achteruitgang. Hoewel Yushenko in april 2001 werd weggestuurd door niet-hervormingsgezinde communisten in het parlement, heeft Anatoliy Kinakh geprobeerd het economische hervormingsprogramma van zijn voorganger voort te zetten. Desondanks bleven de broodnodige buitenlandse investeerders weg.

In 2002 bedroeg de inflatie 0,8%. In 2001 beliep het inflatiepercentage 12,0%. Naar verwachting zal deze eind 2003 op 5,0% uitkomen. De economische groei is in 2002 aanzienlijk afgenomen in vergelijking met 2001. Het bruto nationaal product is in 2002 4,4% gedaald ten opzichte van 2001²⁵. Het bruto nationaal product per hoofd van de bevolking bedroeg in 2001 circa USD 2.600. Over het jaar 2003 wordt een groei van het bruto nationaal product van 4% verwacht.

2.5 Politie

De centrale autoriteiten hebben de taak alle burgers de bescherming te bieden die nodig is. De opdracht alle burgers bescherming te bieden is vastgelegd in de grondwet.

De politie (in Oekraïne militia genaamd), die ressorteert onder het ministerie van Binnenlandse Zaken, kent de volgende eenheden:

- een afdeling belast met strafzaken;
- een afdeling belast met openbare veiligheid;

²³ Nations in Transit 2002

²⁴ Nadat premier Viktor Yushenko in 2001 werd weggestuurd, volgde Anatoliy Kinakh hem op.

²⁵ The Economist Intelligence Unit, Country Report Ukraine, October 2003

- een afdeling belast met vervoerszaken (voornamelijk betreffende spoorwegen en waterwegen);
- een staatsautomobielinspectie;
- een afdeling belast met bewaking;
- een speciale politie afdeling (waaronder de Berkut; de zwarte baretten)

Daarnaast heeft Oekraïne een veiligheidsdienst (SBU, voormalige KGB) met als taak informatievergaring.²⁶

Het Gevangeniswezen (het overheidsdepartement voor de tenuitvoerlegging van straffen) is in 1998 losgemaakt van het ministerie van Binnenlandse Zaken. Het is echter niet ondergebracht bij het Ministerie van Justitie teneinde de civiele controle op het gevangeniswezen te versterken, zoals door de Raad van Europa was gevraagd. Het is een zelfstandige dienst geworden onder het kabinet van ministers. Dientengevolge is er thans vrijwel geen ministeriële controle op het gevangeniswezen.

In artikel 28 van de grondwet is vastgelegd dat marteling en mishandeling niet is toegestaan. Politie en gevangenispersoneel maken zich echter regelmatig schuldig aan mishandeling van arrestanten en gevangenen en soms zelfs handelingen die als marteling kunnen worden omschreven.²⁷ Corruptie is wijdverbreid,²⁸ met name bij de politie. De autoriteiten treden in onvoldoende mate op tegen deze mensenrechtenschendingen door personen belast met de rechtshandhaving.²⁹ Joden lopen noch meer, noch minder risico dan andere Oekraïense burgers om slachtoffer te worden van bovengenoemde mensenrechtenschendingen.

2.6 Corruptie

Corruptie komt voor in alle sectoren van de samenleving en in alle bestuurslagen. Voor vrijwel alle diensten, die officieel gratis of tegen een geringe administratieve vergoeding verkregen moeten kunnen worden, geldt dat extra betaald moet worden. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om extra betalingen aan leerkrachten en voor medische voorzieningen, en ook voor de afgifte van documenten waar men volgens de wet gewoon recht op heeft. Bovendien vinden vaak controles plaats door bijvoorbeeld de politie, waarbij men genoodzaakt is een bedrag te betalen,

²⁶ UK Home Office, Immigration & Nationality Directorate, [Ukraine Assessment](#), October 2002

²⁷ Amnesty International Report 2002, [Ukraine](#); Human Rights Watch, World Report 2003: [Europe and central Asia: Ukraine](#); US Department of State [Country Report on Human Rights Practices for 2002 Ukraine](#), March 31, 2003

²⁸ US Department of State [Country Report on Human Rights Practices for 2002 Ukraine](#), March 31, 2003

²⁹ Amnesty International Report 2002, [Ukraine](#); Human Rights Watch, World Report 2003: [Europe and central Asia: Ukraine](#); US Department of State [Country Report on Human Rights Practices for 2002 Ukraine](#), March 31, 2003

wil men niet in de problemen geraken. In alle bovengenoemde gevallen gaat het om kleine, min of meer vaste bedragen die betaald moeten worden.

Voorts kunnen tal van diensten tegen betaling, op illegale wijze, gekocht worden. Zo kan een rechtszaak vaak afgekocht worden door betaling van rechter en procureur of kunnen bedrijven een illegale vergunning kopen.

Uit recent onderzoek is gebleken dat vier op de vijf Oekraïners van mening zijn dat politici en andere overheidsfunctionarissen corrupt zijn.³⁰

In de Corruptie Perceptie-lijst van 2002, die jaarlijks wordt opgesteld door de NGO Transparency International, neemt Oekraïne de 85e plaats op de wereld ranglijst in.³¹

Volgens een door het Internationaal Instituut voor Sociologie in Kiev gehouden onderzoek zijn medische instellingen het meest corrupt (48,9%). Verkeerspolitie neemt met 22,7% de tweede plaats in. Hoger onderwijs instellingen zijn goed voor een derde plaats met 19%.³²

Een van de belangrijkste redenen voor de verspreiding van corruptie in Oekraïne is de overdadige regelgeving op economisch en sociaal vlak.³³ Meer dan honderd lokale en centrale overheidsorganen hebben het recht om bedrijven en andere instanties te controleren. Een andere reden is dat hooggeplaatste ambtenaren vaak hun ondergeschikten aanstellen op basis van persoonlijke of familiebanden, of geografische en professionele banden. Tenslotte zijn de lage overheidssalarissen een belangrijke oorzaak van corruptie in Oekraïne.

Sinds 1994 heeft de Oekraïense regering diverse anti-corruptie initiatieven genomen. Er bestaan meer dan 50 wettelijke bepalingen aangaande corruptie, waar de wet op Corruptiebestrijding uit 1995 er een van is. Deze wettelijke bepalingen worden echter niet nageleefd.

Alle Oekraïense burgers kunnen het slachtoffer worden van corruptiepraktijken. Voor zover bekend bevinden joden zich wat corruptie, geweld en misdaad betreft, niet in een betere of slechtere positie dan enige andere Oekraïner.

³⁰ Johnson's Russia List, [Ukraine Corruption](#)

³¹ Score van 2,1 op een schaal van 10 (d.w.z. geheel vrij van corruptie) tot 0 (extreem corrupt)

³² Nations in Transit 2002, [Ukraine](#)

³³ Ibidem

2.7 De joodse bevolkingsgroep en het maatschappelijk leven

De joodse gemeenschap in Oekraïne, geschat op 250.000-325.000 personen³⁴, is de op vier na grootste ter wereld en is georganiseerd in meer dan 250 organisaties verdeeld over meer dan 100 steden in Oekraïne. De meerderheid van de Oekraïense joden woont in de grote steden. In Kiev woont de grootste joodse gemeenschap, gevolgd door Odessa, Dnjepetrovsk, Kharkiv en Donetsk.³⁵ 35 tot 40 % van de joodse bevolkingsgroep is maatschappelijk actief. Er bestaan in Oekraïne 236 geregistreerde joodse gemeenschappen.³⁶

De Oekraïense overheid onderhoudt nauw contact met joodse organisaties. De Oekraïens-Israëlische betrekkingen zijn goed.³⁷ De Oekraïense overheid steunt de joodse religieuze en culturele wederopbloei. Op talrijke evenementen heeft president Kuchma zich uitgesproken voor de uitbanning van het antisemitisme en een nauwe samenwerking met de joodse gemeenschap.³⁸

Er bestaat een groot aantal joodse geloofsgemeenschappen en synagoges in Oekraïne. Sinds de onafhankelijkheid van Oekraïne zijn de meeste joodse organisaties ondergebracht in een aantal overkoepelende organisaties:

- 'Association of Jewish Organizations and Communities in Ukraine' (VAAD), opgericht op 14 januari 1991. Zij omvat 265 organisaties in 94 Oekraïense steden, waaronder 63 religieuze gemeenschappen, 56 stedelijke gemeenschappen, 17 onderwijsinstellingen, 55 culturele organisaties, 10 organisaties van voormalig concentratiekampgevangenen, 13 joodse kranten, 15 sociale zekerheidsorganisaties, 19 jeugdorganisaties en 5 geassocieerde organisaties. De voorzitter van de VAAD is Jozef Zissels.

- 'Union of Jewish Religious Communities of Ukraine', opgericht in 1992. Zij omvat thans 62 religieuze gemeenschappen in geheel Oekraïne, met als leider rabbijn Yakov Dov Bleich, Amerikaan van geboorte.

- 'Jewish Council of Ukraine', opgericht in oktober 1992 met als voorzitter Ilias Levitas.

³⁴ US Department of State, International Religious Freedom Report Ukraine, 7 October 2002 (Zie ook paragraaf 2.1.1 voor een verklaring van het verschil in de geschatte omvang van de joodse bevolkingsgroep)

³⁵ National Council for Soviet Jews, February 2003, Ukraine

³⁶ US Department of State, International Religious Freedom report Ukraine, 7 October 2002

³⁷ Israëlische ambassade te Kiev. Dit werd eveneens bevestigd door lokale joodse NGO's

³⁸ National Council for Soviet Jews, Ukraine

In 1997 sloten de eerste drie overkoepelende organen zich aarzelend bij het 'All Ukrainian Jewish Congress (AUJC)³⁹ aan zonder hun zelfstandigheid op te geven. Nadat de drie voorzitters Bleich, Zissels en Levitas in december 1998 via een verklaring hun onvrede uitten over ondemocratisch optreden van Rabinovich en over diens gebruik van financiële middelen om deelnemende organisaties naar zijn hand te zetten, distantieerden zij zich volledig van het AUJC in februari 1999.

In 1998 is (zonder deelname van het congres van Rabinovich) een nieuwe overkoepelende organisatie opgericht; 'The Jewish Confederation of Ukraine' (JCU), bestaande uit de bovengenoemde drie overkoepelende organisaties, alsmede de Kiev City Jewish Community. Deze organisatie organiseerde haar eerste internationale conferentie in april 1999. Voorzitter van de Raad van Rabbijnen is rabbijn Yakov Dov Bleich. Uitvoerend vice-voorzitter is Jozef Zissels.

De joodse gemeenschap in Oekraïne kampt met demografische problemen. Emigratie naar Israël en het Westen doet de joodse bevolking in Oekraïne gemiddeld met 30.000 personen per jaar afnemen.⁴⁰ Daarnaast is vergrijzing een probleem; de gemiddelde leeftijd van joden in Oekraïne is 60 jaar. Ondanks deze demografische indicatoren floreert het joodse leven en worden er elk jaar nieuwe gemeenschappen geregistreerd.

Een decreet uitgevaardigd in 1992 bepaalt dat eigendommen die aan religieuze gemeenschappen toebehoorden en voor de eredienst werden gebruikt en waar gedurende de Sovjetheerschappij beslag op was gelegd, teruggegeven zullen worden. Volgens de Oekraïens- joodse gemeenschap zijn van de 2.000 joodse eigendommen die tijdens de Sovjetheerschappij in beslag zijn genomen tot nu toe ongeveer 30 synagoges aan de joodse gemeenschap teruggegeven.⁴¹ Op 21 maart 2002 heeft president Kuchma een decreet uitgevaardigd om de teruggave van religieus bezit aan geloofsgemeenschappen te vereenvoudigen. Dit decreet is echter nog niet ten uitvoer gebracht.

Het joodse Nieuwjaar wordt gevierd met het afleggen van de pelgrimstocht naar het graf van rabbijn Nakhman van Bratzlav, gelegen in de stad Uman, circa. 200 kilometer ten zuiden van Kiev. Inmiddels is gestart met de bouw van een synagoge in Uman.

³⁹ Het 'All-Ukrainian Jewish Congress' (AUJC), opgericht in april 1997 en opgeheven in maart 1999, omvatte meer dan 120 joodse organisaties met als leider de zeer rijke zakenman Vladimir Rabinovich.

⁴⁰ US Department of State, Ukraine International Religious Freedom Report, 7 oktober 2002.

⁴¹ Het gaat met name om gebouwen en voorwerpen die onmisbaar zijn voor geloofsbelijdenis. Overige niet teruggegeven joodse bezittingen zoals synagoges en andere gebouwen worden gebruikt door overheidsinstanties of dienen als historisch monument.

2.8 Documenten

Op een aantal officiële documenten werd tijdens het sovjet-tijdperk de etnische afkomst van iedere Oekraïense staatsburger vermeld, zoals het geboortebewijs (waar de etnische afkomst van de vader, de moeder werd vermeld), militaire identiteitsbewijzen, huwelijkscertificaten en het binnenlands paspoort. In het binnenlands paspoort werd de zogenaamde propiska⁴² aangebracht. Men moest in het bezit zijn van een propiska voor een bepaalde plaats teneinde toegang te krijgen tot scholen en universiteiten, om te trouwen, bij het aanvaarden van een baan, ten behoeve van sociale voorzieningen etc. Voorts werd de etnische afkomst vermeld in het propiska-register van de lokale politie en in het 'domovaia kniga', het register van huizen/ appartementen en hun bewoners in iedere stadswijk, dat wordt bijgehouden door de Zhek (Zhilisna Eksploitationna Kantora, Huizen Exploitatie Kantoor).

Sinds 1996 worden echter nieuwe binnenlandse paspoorten uitgegeven zonder vermelding van de etnische afkomst. De etnische afkomst werd en wordt nimmer vermeld in de internationaal geldige ('buitenlandse') Oekraïense paspoorten en evenmin in de voormalige internationaal geldige ('buitenlandse') paspoorten van de Sovjet Unie.⁴³

Ook de vermelding in andere bovengenoemde documenten en registers wordt thans vaak achterwege gelaten, al is er op enkele nog wel ruimte voor het invullen van de etnische afkomst of voor 'bijzondere opmerkingen'. Op de documenten staat vaak de rubriek 'nationaliteit' vermeld. Hiermee wordt de etnische afkomst bedoeld. Joden vragen thans soms expliciet om vermelding van hun etnische afkomst in deze documenten, omdat het hun emigratie naar Israël, Duitsland en de Verenigde Staten kan vereenvoudigen.⁴⁴ Op echtscheidingscertificaten, certificaten van huwelijkse staat en overlijdensakten wordt de etnische afkomst niet meer vermeld. Op geboorteakten staat slechts nog de etnische afkomst van de ouders vermeld en niet meer, zoals vroeger, de etnische afkomst van het kind zelf.

Voor meer informatie omtrent Staatsburgerschapswetgeving zij verwezen naar paragraaf 11 van het Algemeen ambtsbericht Staatsburgerschafts- en Vreemdelingenwetgeving in de Republieken van de voormalige Sovjet-Unie, (kenmerk DPV/AM-743442) augustus 2002.

⁴² In 1932 werd in de voormalige Sovjet-Unie een systeem van paspoorten voor binnenlands gebruik geïntroduceerd, gecombineerd met een verplichting om in dat paspoort een stempel van de politie te hebben met daarop vermelding van iemands vaste woonplaats. Dit stempel werd de inschrijving of registratie van het paspoort genoemd (propiska pasporta, of kortweg propiska)

⁴³ Buitenlandse paspoorten van de voormalige Sovjet Unie zijn niet meer geldig

⁴⁴ Joden hebben een onbeperkt recht tot emigratie naar zowel Israël als Duitsland.

2.9 Ultranationalistische groeperingen

Er bestaat in Oekraïne een aantal extremistische, nationalistische groeperingen. Deze extreem-rechtse partijen bevinden zich voornamelijk in de westelijke provincies van Oekraïne.⁴⁵ Zij streven naar een Oekraïense natie (natsiokratia) in lijn met de fascistische ideologie.

Onderstaand volgt een overzicht van enige extreem-rechtse organisaties.

1. 'Ukrainian National Assembly' (Ukrainska nationalna assemblya, of UNA) en bijbehorende paramilitaire vleugel, de 'Ukrainian Self Defence Organisation' (Ukrainska Natsionalna Samooborona, of UNSO)
2. 'Organization of Ukrainian Nationalists' (Organizatsiya Uktainskikh Natsionalistiv, of OUN)
3. 'State Independence of Ukraine' (Derzhavna Samostiyist Ukraini, of DSU)
4. 'Ukrainian Conservative Republican Party' (Ukrainska Konservativna Republikanska Partiya, of UKRP)
5. 'Ukrainian Social-Nationalist Party' (USNP)
6. 'Organization of Ukrainian Idealists' (OUI)
7. 'Congress of the Ukrainian Intelligentsia' (KUI)
8. 'Congress of Ukrainian Nationalists' (KUN)
9. 'National Fascist Party'
10. 'Association of Ukrainian Enlightenment' (PROSVIT)

De eerste vijf extreem-rechtse organisaties ontstonden tijdens het uiteenvallen van de Sovjetunie in de jaren negentig.⁴⁶ De eerste twee genoemde organisaties zijn de belangrijkste extremistische groeperingen in Oekraïne.

De 'Ukrainian National Assembly' (UNA) is met 10.000 leden de grootste radicaal-rechtse partij van Oekraïne en is opgericht in 1990.⁴⁷ De UNA is niet alleen een politieke partij, maar omvat ook vakbonden, stakingscomités en bijstandsverenigingen. De UNA propageert geweld en etnische intolerantie. Leider van de partij is Oleh Vitovych.

De 'Organization of Ukrainian Nationalists' (OUN) is in 1993 opgericht en bestaat uit personen die de Oekraïense nationalistische ideologie aanhangen. Deze partij publiceert het maandblad 'Neskorena Natsiya' ('Unconquered Nation'). Dit blad heeft een oplage van 4.000 exemplaren.

⁴⁵ Vanaf oudsher bevinden Oekraïense extremistische, nationalistische groeperingen zich voornamelijk in het westen van het land, maar ze komen ook in Kiev, Kharkiv en Odessa voor.

⁴⁶ The Vidal Sassoon International Center for the Study of Antisemitism, Antisemitism of the Ukrainian Radical Nationalists: Ideology and Policy, 1999

⁴⁷ UK Home Office, Immigration & Nationality Directorate, Ukraine Assessment October 2002

Het 'Congress of Ukrainian Nationalists' (CUN) is het verkiezingsfront van de OUN en heeft 1.000 leden. Leaders van het CUN zijn Ivan Kandyba, Volodymyr Shlemko en Myrkola Plavyuk.⁴⁸ De 'Nationalist Fascist Party' is in 1993 opgericht en staat onder leiding van Fedor Zaviryukha. Deze partij gaat uit van de superioriteit van de Oekraïense natie.

Een aantal van bovengenoemde groeperingen publiceert tijdschriften en kranten, waarin soms antisemitische artikelen worden gepubliceerd. Zie hierover paragraaf 3.3.4. Geen van bovengenoemde groeperingen is vertegenwoordigd in het Oekraïense parlement.⁴⁹

3 Mensenrechten

3.1 Waarborgen

3.1.1 Wetgeving

Na de onafhankelijkheid werd op 1 november 1991 de 'Verklaring inzake de Rechten van Nationaliteiten'⁵⁰ in Oekraïne' door het parlement aangenomen. Deze verklaring garandeert alle volken, nationaliteiten en individuele burgers woonachtig in Oekraïne dezelfde politieke, economische, sociale en culturele rechten. Deze principes zijn tevens weergegeven in artikel 11 van de grondwet en nader uitgewerkt in de 'Wet op de Nationale Minderheden' uit 1992 .

Gelijke rechten op het gebied van religie zijn vastgelegd in de wet op de Vrijheid van Godsdienst en Religieuze Organisaties van 23 april 1991.

De huidige grondwet is aangenomen en in werking getreden op 28 juni 1996. Hoofdstuk II (art. 21-68) is getiteld: "Mensen- en burgerrechten, vrijheden en verplichtingen". Het verbod op discriminatie op basis van etnische afkomst is vastgelegd in artikel 24 van de grondwet. Het gebruik en de bescherming van Russische en andere talen van nationale minderheden en de ontwikkeling van etnische en culturele tradities van minderheden is gewaarborgd in de artikelen 10 en 53 van de grondwet.

⁴⁸ UK Home Office, Immigration & Nationality Directorate, *Ukraine Assessment* , October 2002

⁴⁹ Verkiezingsuitslag parlementsverkiezingen, 31 maart 2002.

⁵⁰ Met nationaliteiten wordt bedoeld etnische groeperingen.

De belangrijkste wetsbepaling op het gebied van racisme en intolerantiebestrijding is artikel 161 van het nieuwe wetboek van strafrecht, dat in september 2001 van kracht werd.⁵¹ Dit artikel stelt onder meer de volgende feiten strafbaar:

- activiteiten die moedwillig nationalistische, racistische of religieuze haat aanwakkeren;
- belediging van burgers met betrekking tot hun geloofsovertuiging;
- directe of indirecte beperkingen van rechten, of directe of indirecte bevoorrechtiging van burgers op grond van ras, huidskleur, politieke, religieuze en andere overtuigingen, etnische en sociale afkomst.

Overigens waren deze bepalingen ook in het vorige wetboek van Strafrecht opgenomen. Vervolging op grond van hetgeen is bepaald in artikel 161 van het wetboek van Strafrecht komt niet vaak voor aangezien slachtoffers slechts zelden aangifte doen.⁵²

Het verbod op discriminatie op basis van etnische afkomst is niet alleen vastgelegd in artikel 24 van de grondwet en artikel 161 van het wetboek van Strafrecht, maar ook in de volgende wetten:

- Wetboek van Strafrecht artikel 66: een verbod op opruiing tegen minderheden en op discriminatie: de strafmaat is 3 jaar gevangenisstraf voor opruiing alleen, 5 jaar voor opruiing gepaard met geweld of opruiing begaan door een overheidsambtenaar en 10 jaar voor opruiing door groepen of leidend tot de dood of andere ernstige gevolgen;
- Kieswet van 30 december 1997, artikel 3, lid 1: 'Uitoefening van het recht van burgers van Oekraïne om te stemmen of gekozen te worden hangt niet af van ras, huidskleur, politieke, religieuze en andere overtuigingen, geslacht, etnische en sociale afkomst, eigendom, woonplaats, taal of andere karakteristieken'.

Artikel 37 van de grondwet verbiedt de oprichting en activiteiten van organisaties, inclusief politieke partijen, wier programma, doel, of activiteiten gericht zijn op het aanzetten tot interetnische, racistische of religieuze haat. In dit wetsartikel is tevens vastgelegd dat een verbod van activiteiten van verenigingen alleen middels een juridische procedure kan worden opgelegd.

3.1.2 Verdragen

Oekraïne is partij bij alle belangrijke mensenrechtenverdragen, waaronder het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens en de bijbehorende tweede,

⁵¹ Council of Europe [second report on Ukraine](#) 23 July 2002

⁵² European Commission against Racism and Intolerance (ECRI) 2001

vierde, zevende, elfde en 13e protocollen. Het zesde protocol betreffende de afschaffing van de doodstraf in vredetijd werd in 2000 geratificeerd nadat in februari van dat jaar het wetboek van Strafrecht door het parlement werd aangepast en de doodstraf werd afgeschaft. In september 2001 heeft het Oekraïense parlement het eerste en tweede protocol van het Europees verdrag tegen Marteling ondertekend.⁵³

Oekraïense burgers hebben het recht om een klacht in te dienen bij het Europese Hof voor de Mensenrechten in geval van vermeende mensenrechtenschendingen. Sinds 1997 zijn er 4000 verzoekschriften bij dit hof ingediend.⁵⁴

Oekraïne is sinds 10 januari 2002 partij bij het Vluchtelingenverdrag van 1951 en het bijbehorend Protocol van 1967 en het heeft een Vluchtelingenwet die in werking is getreden op 12 februari 1994 en herzien in augustus 2001, waarin de rechten en plichten van vluchtelingen zijn vastgelegd.

Voorts zijn onder meer de volgende VN-verdragen door Oekraïne geratificeerd:

- Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten;
- Verdrag inzake Burger en Politieke Rechten en bijbehorend protocol;
- Verklaring inzake de uitbanning van alle vormen van rassendiscriminatie;
- Verdrag inzake de rechten van het kind;
- Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen;
- Verdrag tegen foltering en andere wrede, onmenselijke of vernederende behandeling of bestraffing.

Op 24 oktober 1945 trad Oekraïne toe tot de Verenigde Naties en sinds 24 november 1994 neemt Oekraïne deel aan de OVSE. Tevens is Oekraïne sinds 9 november 1995 lid van de Raad van Europa. Op 1 maart 1998 trad een Partnerschaps- en Samenwerkingsovereenkomst tussen Oekraïne en de Europese Unie in werking, waarna op 8 en 9 juni 1998 de eerste Samenwerkingsraad met de EU plaatsvond.

3.2 Toezicht

Artikel 55 van de grondwet bepaalt, dat een ieder het recht heeft om zich voor de bescherming van zijn rechten en vrijheden te wenden tot

- de rechtbanken;

⁵³ US Department of State, Country Report on Human Rights Practices for 2002 Ukraine, March 31, 2003.

⁵⁴ US Department of State, Country Report on Human Rights Practices for 2002 Ukraine, March 31, 2003.

- de Gemachtigde Vertegenwoordiger van het Parlement voor de Mensenrechten (de ombudsman)
- internationale juridische instellingen of andere relevante lichamen van internationale organisaties.

Er bestaat geen effectief systeem voor het registreren van klachten betreffende mishandeling. In mei 2002 werd door het Hooggerechtshof bepaald dat arrestanten en gedetineerden niet langer hun klachten aangaande mishandeling bij het ministerie van Binnenlandse Zaken hoeven in te dienen maar dat zij deze direct bij de rechtbank mogen indienen.

Een andere instantie waar een ieder wiens mensenrechten zijn geschonden een klacht kan indienen is de Ombudsman voor de Mensenrechten. De Ombudsman voor de Mensenrechten is een overheidsorgaan dat in januari 1998 bij wet door het parlement werd ingesteld teneinde klachten inzake schendingen van mensenrechten te onderzoeken. In april 1998 koos het parlement de eerste Ombudsman voor de Mensenrechten, mevrouw Nina Karpachova, voor een periode van 5 jaar. Op 14 april 2003 liep haar eerste ambtstermijn af. Op 19 juni 2003 werd zij door het parlement herkozen. Er bestaan plannen om een speciale vertegenwoordiger van de mensenrechtenombudsman aan te stellen die met name verantwoordelijk zal zijn voor vraagstukken betreffende minderheden en discriminatie, maar deze plannen zijn nog niet ten uitvoer gebracht. Volgens het kantoor van de Ombudsman voor Mensenrechten betreft de meerderheid van klachten mensenrechtenschendingen door ambtenaren belast met rechtshandhaving. In 2001 zijn door de autoriteiten 25 strafzaken geopend tegen 48 ambtenaren wegens machtsmisbruik, waarvan 14 veroordeeld waren aan het eind van datzelfde jaar. In 2002 heeft de ombudsman voor de Mensenrechten meer dan 63.000 brieven van burgers ontvangen.⁵⁵ De ombudsman publiceert regelmatig rapporten over martelpraktijken en andere mensenrechtenschendingen. Zij heeft echter niet de bevoegdheid zelf maatregelen te treffen. In de praktijk doen autoriteiten naar aanleiding van dergelijke rapportage te weinig om een eind te maken aan gesignaleerde mensenrechtenschendingen of om functionarissen te straffen die hierbij betrokken zijn.

In Oekraïne is een groot aantal lokale en internationale mensenrechtenorganisaties actief, waaronder Amnesty International en Human Rights Watch. Het totale aantal geregistreerde NGO's wordt geschat op 18.000.⁵⁶ Hieronder bevinden zich ook joodse organisaties. Een aantal van de mensenrechtenorganisaties is zeer actief, beschikt over uitstekende internationale contacten en weet op effectieve wijze aandacht te vragen voor algemene of individuele misstanden.

⁵⁵ Ibidem

⁵⁶ Alexander Vinnikov, Non-Government Organisations Registration in Ukraine

3.3 Naleving en schendingen

Oekraïne ondernam een aantal positieve stappen in de afgelopen jaren om racisme en intolerantie te bestrijden. De situatie van personen die in het verleden door het voormalige Sovjetregime zijn gedeporteerd,⁵⁷ is verbeterd. Dit geldt met name voor de Krimtataren die door aanpassing van de Staatsburgerschapswet uit 1991 via een vereenvoudigde procedure het Oekraïense staatsburgerschap kunnen verkrijgen. Daarnaast kunnen worden genoemd de aanvaarding van een nieuwe Vluchtelingenwet en de oprichting van de Staatscommissie voor Nationaliteiten en Migratie welke zich ten doel stelt beleid op het gebied van interetnische relaties te ontwikkelen en te implementeren in Oekraïne. Voorts is de aanvaarding van een nieuw wetboek van Strafrecht in september 2001 met aanvullende bepalingen op het gebied van racismebestrijding van belang (zie paragraaf 3.1.1). Desalniettemin komt (sociale) discriminatie, intolerantie en benadeling van nationale- en etnische minderheden nog steeds voor.⁵⁸

3.3.1 Vrijheid van meningsuiting en persvrijheid⁵⁹

De grondwet en een wet uit 1991 voorzien in vrijheid van meningsuiting en persvrijheid. In de praktijk beperkt de overheid gedeeltelijk de persvrijheid door middel van minitieuze en intimiderende belastinginspecties, rechtszaken inzake smaad, subsidiëring en intimidatie van journalisten hetgeen ertoe leidt dat velen zelf-censuur uitoefenen.⁶⁰

De Nationale Raad voor Televisie- en Radio-uitzendingen⁶¹ heeft zich regelmatig partijdig getoond. Zo werd in april 2001 de uitzendvergunning van Radio Kontyent, een onafhankelijk radiostation dat regelmatig de regering bekritiseerde, niet verlengd.⁶² In het jaar 2002 verloren vier tv-zenders hun uitzendvergunning, waaronder het tv station 'Studio 1+1'.

⁵⁷ In 1944 werd de totale Tataarse krimbevolking door Stalin gedeporteerd naar Oezbekistan en andere Centraal-Aziatische republieken vanwege vermeende samenwerking met de Nazi's gedurende de Tweede Wereldoorlog.

⁵⁸ US Department of State, Country Report on Human Rights Practices for 2002 Ukraine, March 31, 2003

⁵⁹ Zie paragraaf 3.3.4 voor informatie met betrekking tot antisemitische publicaties.

⁶⁰ US Department of State, Country Report on Human Rights Practices for 2002 Ukraine, March 31, 2003.

⁶¹ De president en het parlement wijzen elk de helft van het aantal leden van de Nationale Raad voor Televisie- en Radiouitzendingen aan, welke verantwoordelijk is voor de afgifte van vergunningen en de zendtijd verdeling.

⁶² Radio Kontyent zond onder meer nieuwsberichten van de 'British Broadcasting Corporation' (BBC) 'Voice of America' en 'Deutsche Welle' uit. Als formele redenen voor het niet verlengen van de uitzendvergunning gaf de Nationale Raad voor Televisie- en Radio- uitzendingen dat de her- uitzending van buitenlandse zenders illegaal was en dat de zender een schuld had bij de Oekraïense staat. Volgens media, NGO's en mensenrechtenorganisaties was de werkelijke reden echter de kritische houding ten opzichte van de regering en president. De zaak is thans aanhangig bij het Europees Hof van de Rechten van de Mens. Zie hierover onder andere US Department of State, Country Report on Human Rights Practices for 2002 Ukraine, March 31, 2003

Gedurende het jaar 2002 hebben de Oekraïense autoriteiten hun invloed op de media verder vergroot en de media geïnstrueerd over de wijze waarop zij dienden te berichten over bepaalde gebeurtenissen en incidenten. Gedurende de parlementaire verkiezingscampagne in 2002 hebben de media weliswaar de verschillende politieke denkbeelden voor het voetlicht gebracht, maar deze berichtgeving was niet altijd eerlijk en onpartijdig.⁶³ Nationale tv-zenders zijn óf staats eigendom óf in het bezit van rijke en invloedrijke zakenlieden die nauw gelieerd zijn met de president. Hierdoor hebben oppositiepartijen minder eenvoudig toegang tot de lokale en nationale media.⁶⁴

Tijdens de anti-presidentiële demonstraties in september 2002 kregen de media instructies zich te richten op het neerstorten van een vliegtuig tijdens een luchtschouw in de stad Lviv eerder dat jaar in plaats van te berichten over de anti-presidentiële demonstraties. Als gevolg van deze druk nam een aantal vooraanstaande journalisten ontslag.

In de verslagperiode zijn journalisten soms het slachtoffer geworden van geweld -in vier gevallen zelfs met dodelijke afloop- dat mogelijk gerelateerd is aan hun journalistieke werkzaamheden. De OVSE- vertegenwoordiger voor persvrijheid riep de Oekraïense autoriteiten op een grondig onderzoek te starten naar de dood van journalist Georgiy Gongadze.⁶⁵

De ombudsman voor de Mensenrechten, Nina Karpachyova, sprak in december 2002 haar bezorgdheid uit over de verslechterde situatie van vrijheid van meningsuiting en persvrijheid in Oekraïne. De Europese Unie benadrukte in haar jaarrapport 2002 het belang de positie van journalisten veilig te stellen en de positie van onafhankelijke media verder te versterken.

De joodse gemeenschap publiceert verscheidene kranten en tijdschriften. In Kiev verschijnen tien joodse kranten. Vier daarvan zijn nationale kranten met een oplage van 10.000 tot 15.000 exemplaren. Bijna 20 kleinere joodse kranten worden gepubliceerd in andere Oekraïense steden, elk met een oplage van ongeveer 1000 exemplaren.⁶⁶ Daarnaast zendt het eerste Oekraïense televisiekanaal wekelijks het programma 'Yakhad' uit met informatie over het joodse maatschappelijke leven.

⁶³ Human Rights Watch World Report 2003: Europe & Central Asia: Ukraine

⁶⁴ Ibidem

⁶⁵ Journalist Georgiy Gongadze verdween in september 2000. In november 2000 vond de politie een onthoofd lichaam buiten Kiev. Dit bleek Georgiy Gongadze te zijn. Het Openbaar Ministerie ging in eerste instantie uit van een niet politiek motief voor de moord, maar verklaarde later dat het om een politieke moord ging.

⁶⁶ NCSJ Ukraine

3.3.2 Bewegingsvrijheid

De grondwet kent bewegingsvrijheid aan alle Oekraïense staatsburgers toe. Burgers hebben vestigingsvrijheid⁶⁷ en zijn vrij om binnen en buiten Oekraïne te reizen en hebben ook het recht te emigreren.

Voor de joodse bevolkingsgroep geldt een onbeperkt recht op emigratie naar Duitsland en Israël. Beide landen hebben een speciaal immigratieprogramma voor joden. Volgens de 'Jewish Confederation of Ukraine' is afgelopen jaar 20 tot 25 % van de joden uit Oekraïne naar Israël geëmigreerd. Dit betreft voornamelijk gemengde joodse families.⁶⁸ Volgens joodse organisaties is vertrek van de joodse bevolkingsgroep niet aan etnische problemen gerelateerd. Joden emigreren voornamelijk vanwege economische redenen.

Oekraïense staatsburgers dienen in het bezit te zijn van een binnenlands paspoort met daarin een stempel met de woonplaats en burgerlijke staat. Zij die naar het buitenland willen afreizen zijn vrij dit te doen, alhoewel uitreisvisa benodigd zijn voor staatsburgers die zich permanent in een ander land willen vestigen. Sinds 1 januari 1998 zijn oude Sovjet-paspoorten niet meer geldig voor vertrek vanuit Oekraïne en dienen alle staatsburgers in het bezit te zijn van een Oekraïens paspoort.

3.3.3 Godsdienstvrijheid en onderwijs

Godsdienstvrijheid

De grondwet en de in 1991 in werking getreden 'Wet op de Godsdienstvrijheid' garanderen de vrijheid van godsdienst in Oekraïne. Beide wetten voorzien tevens in een scheiding tussen kerk en staat. Joden kunnen in Oekraïne hun geloof belijden zonder hierbij problemen te ondervinden van de kant van de autoriteiten.

Alle religieuze organisaties en geloofsgemeenschappen dienen zich te registreren bij de Staatscommissie voor Religieuze Zaken (SCRA). Volgens de SCRA duurt de registratieprocedure gemiddeld drie maanden, maar in de praktijk kan de procedure in sommige gevallen zes maanden duren. Registratie is onder andere een vereiste voor religieus eigendom en de restitutie daarvan.⁶⁹

Een aantal religieuze minderheidsgemeenschappen, waaronder ook de joodse, ondervond in het bijzonder op lokaal of regionaal niveau een vertraging van registratie door de SCRA, maar werd uiteindelijk wel geregistreerd. Een

⁶⁷ Zie paragraaf 2.8 voor een beschrijving van het zogenaamde propiska- systeem.

⁶⁸ Dit zijn families waarvan tenminste één van de ouders de joodse etniciteit bezit.

⁶⁹ De joodse gemeenschap in Oekraïne probeert immer nog diverse synagoges, en ander cultureel erfgoed terug te krijgen. Zie hierover paragraaf 2.7.

uitzondering hierop vormt de Progressieve Joodse Gemeenschap. De registratie van deze gemeenschap in Dnipropetrovsk liep vijf jaar vertraging op door druk van regionale en lokale autoriteiten (onder andere door de joodse ‘Chabad gemeenschap’ in Dnipropetrovsk die registratie tegen heeft gewerkt).⁷⁰ In oktober 2001 werd het verzoek om registratie door een aantal leden van de gemeenschap ingetrokken. De Progressieve Joodse Gemeenschap heeft tevens bericht dat haar verzoek om registratie in Kryvy Rih, Dnipropetrovsk Oblast sinds 2001 onbeslist is.

Afgelopen jaar is het aantal berichten over een dergelijke vertraging dan wel tegenwerking door de autoriteiten afgenomen ten opzichte van voorgaande jaren.⁷¹ De meeste joodse organisaties zijn inmiddels geregistreerd.

Onderwijs

Artikel 53 van de grondwet bepaalt dat burgers die tot een nationale minderheid behoren⁷², in overeenstemming met de wet het recht hebben op onderwijs in hun moedertaal en het recht hebben om hun moedertaal te studeren aan staatsuniversiteiten of openbare onderwijsinstellingen.

In Oekraïne bestaan 15 joodse dagscholen, 70 joodse zondagscholen, 11 kinderdagverblijven, 8 yeshiva's⁷³ en 70 ulpans⁷⁴, waar in totaal zo'n 20.000 kinderen en volwassenen studeren.⁷⁵ In Kiev bevindt zich een onderwijsinstelling, het Beit-Khana college, speciaal voor vrouwen. De internationale Solomon universiteit bevindt zich eveneens in Kiev. De universiteiten van Kiev en van Odessa beschikken over een faculteit Hebreeuwse studies. Alle joods georiënteerde onderwijsinstellingen opereren zonder tussenkomst van de staat en ondervinden geen problemen.

3.3.4 Mensenrechtenschendingen met een antisemitische achtergrond

De afgelopen twee jaar (verslagperiode van dit ambtsbericht) vonden diverse incidenten met een antisemitisch karakter plaats, waarvan het merendeel vandalisme betrof. In de periode 2000 tot en met 2002 was een aantal synagoges

⁷⁰ Volgens de Progressieve Joodse Gemeenschap heeft de joodse ‘Chabad gemeenschap’ registratie tegengewerkt omdat de ‘Chabad gemeenschap’ alleenrecht in Dnepropetrovsk nastreeft Dnepropetrovsk is de geboorteplaats van Menachem Scheerson, rabbi van de ‘Chabad gemeenschap’.

⁷¹ US Department of State, [Country Report on Human Rights Practices for 2002 Ukraine](#), March 31, 2003

⁷² Dit zijn Oekraïense staatsburgers die tot een etnische minderheidsgroep behoren, zoals bijvoorbeeld etnische Russen en etnische joden.

⁷³ Yeshiva is de Hebreeuwse naam voor een onderwijsinstelling waar religieus hoger onderwijs wordt gegeven.

⁷⁴ Een Ulpan is een instelling waar een intensieve cursus Hebreeuws kan worden gevolgd.

⁷⁵ All Ukrainian Congress

en joodse begraafplaatsen in diverse plaatsen in Oekraïne het doelwit van antisemitische acties (vandalisme en molotov-cocktails).

Volgens het 'Institute of Jewish Studies' in Kiev, is de situatie in Oekraïne met betrekking tot antisemitisme ten opzichte van 1999 verbeterd, al hebben er de laatste jaren wel wat incidenten plaatsgevonden (gemiddeld 5 à 10 per jaar). Dit waren echter geen grote incidenten.

Vandalisme

Op 14 april 2002 werd de Brodsky synagoge in Kiev⁷⁶ door voetbalvandalen aangevallen. Volgens het ministerie van Binnenlandse zaken en lokale NGO's ging het hier niet om een antisemitische daad, maar betrof het vandalisme. Een week later, op 21 april 2002, werd een synagoge in het zuiden van Oekraïne vernield.

In Dnepropetrovsk vond een serie antisemitische incidenten plaats in de maanden juni en juli 2002.⁷⁷ Op 9 juni 2002 probeerden skinheads de 'Golden Rose' synagoge binnen te dringen en schreeuwden zij antisemitische leuzen en dreigden ze met geweld. Tijdens de verkiezingscampagne voor de gemeenteraad in Dnepropetrovsk werden diverse antisemitische pamfletten verspreid welke gericht waren tegen een kandidaat van de lokale joodse gemeenschap. In juni 2002 werd een Holocaustmonument in Nikopol beklad. Ook grafschennis komt nog voor. Zo werden in juni 2002 een aantal graven op de joodse 'Korinovskaya' begraafplaats vernield.

In Lviv werden op 2 juni 2002 antisemitische pamfletten opgehangen, waarin de joden de schuld kregen van Stalins terreur in de jaren dertig.

Ook gedurende de laatste drie maanden van 2002 vonden er enkele incidenten plaats. Yehven Chervoneko, een joods parlementslid, ontving antisemitische pamfletten in zijn kantoor en verzocht in reactie hierop het Openbaar Ministerie om een strafrechtelijk onderzoek te starten.⁷⁸ Voorts werd een aantal synagoges en joodse scholen met brandbommen aangevallen of beschadigd.

De Oekraïense overheid veroordeelt dit soort incidenten, echter de effectiviteit van dit soort veroordelingen lijkt vooralsnog gering. Antisemitische incidenten worden vaak als vandalisme beschouwd en daardoor ofwel niet verder in behandeling genomen of strafrechtelijk afgehandeld zonder herkenbaar te zijn als samenhangend met antisemitisme.

⁷⁶ Deze synagoge bevindt zich vlakbij een voetbalstadion.

⁷⁷ UCSJ: Union of Councils for Jews in the Former Soviet Union. [Wave of Antisemitic incidents in Dnepropetrovsk, Ukraine](#)

⁷⁸ Of naar aanleiding van zijn verzoek daadwerkelijk een strafrechtelijk onderzoek is gestart is niet bekend.

Antisemitische publicaties

Volgens een rapport van het Instituut voor Joodse Studies uit 2000 werden ongeveer 250 antisemitische artikelen gepubliceerd in het jaar 1999. In 2001 zijn 40 antisemitische artikelen verschenen in de pers en er worden immer nog pamfletten gepubliceerd en gedistribueerd door extremistische groeperingen.⁷⁹ Een aantal van deze nationalistische, extreem-rechtse groeperingen⁸⁰ publiceert tijdschriften en kranten waarvan sommige de laatste jaren in oplage zijn afgenomen. Het betreft onder andere de regionale nieuwsbrief 'Idealist' in Lviv, welke een oplage heeft van 3.000 exemplaren en de krant 'Personnel', waarvan het bestuur een aantal parlementsleden telt. De joodse gemeenschap overwoog enkele keren juridische actie tegen laatstgenoemde publicatie en ontving daarvoor steun van overheidsfunctionarissen.

In de verslagperiode heeft president Kuchma zich herhaaldelijk publiekelijk uitgesproken tegen antisemitisme. In een aantal gevallen hebben de autoriteiten maatregelen getroffen om antisemitische publicaties tegen te gaan of te voorkomen. Zo heeft het Openbaar Ministerie verschillende keren bepaalde uitgevers gewaarschuwd niet langer antisemitisch materiaal te publiceren.⁸¹ In februari 2000 hebben joden in Kharkiv een rechtzaak aangespannen tegen een door de staat gefinancierd kindertijdschrift genaamd 'Prosvita' dat antisemitische laster had gepubliceerd. In december van datzelfde jaar werd door de rechter een boete opgelegd. Eind 2000 is de redactie van de kranten 'Vechernii Kiev' (een nationale avondkrant) en 'Za Vilnu Ukrayinu' ('Voor een vrij Oekraïne') vervangen. Sinds het aantreden van de nieuwe redactie hebben deze kranten geen antisemitische artikelen meer gepubliceerd. De voornaamste kranten en media in Oekraïne zijn consequent in hun veroordeling van antisemitisme.⁸²

Van antisemitisme van overheidswege is volgens internationale waarnemers in Kiev geen sprake. Er zijn zeer goede contacten tussen de Oekraïense autoriteiten en de joodse gemeenschap. Zo onderhoudt president Kuchma goede contacten met de voornaamste rabbijnen en andere belangrijke vertegenwoordigers van de joodse gemeenschap in Oekraïne.⁸³ In de politiek speelt antisemitisme nauwelijks een rol, maar het komt wel voor. Vooral tijdens verkiezingscampagnes wordt antisemitisme zichtbaar. Het gaat hier met name om antisemitische graffiti en slogans van ultranationalistische extremisten.⁸⁴

⁷⁹ In het bijzonder in het westen van Oekraïne.

⁸⁰ Zie voor meer informatie over deze groeperingen paragraaf 2.9.

⁸¹ ECRI Second report on Ukraine 2002

⁸² US Department of State, Country Reports on human Rights Practices- Ukraine 2002, 31 March 2003; US Department of State, International Religious Freedom Report- Ukraine 2002, 7 October 2002.

⁸³ Betsy Gidwitz, Anti-Semitism in the Post-Soviet States, 2 april 2003

⁸⁴ National Council for Soviet Jews Ukraine

Al met al kunnen joden in Oekraïne volgens lokale joodse organisaties op volwaardige wijze meedraaien in het dagelijks leven, ook al kan maatschappelijke discriminatie voorkomen. Zowel in de publieke als in de private sector zijn er joden die hoge functies bekleden. Vertegenwoordigers van Oekraïense joodse organisaties zien het antisemitisme niet als een toenemende bedreiging.

4 Migratie

4.1 Vestigingsmogelijkheden

Oekraïense joden hebben de mogelijkheid zich overal in Oekraïne te vestigen. De meeste Oekraïense joden wonen in het westen en het oosten van Oekraïne, in grote steden zoals Kiev, Odessa, Dnepropetrovsk en Kharkiv. Veel joden verhuizen vanuit de landelijke gebieden naar de grote steden vanwege economische redenen. Hierdoor wordt de joodse gemeenschap in de kleinere steden kleiner en verdwijnt langzaam het joodse maatschappelijke leven op het platteland.

Voorts geldt voor de joodse bevolkingsgroep een onbeperkt recht op emigratie naar Duitsland en Israël.

4.2 Beleid van de ons omringende landen

Noorwegen

Alle asielverzoeken uit Oekraïne worden op individuele wijze beoordeeld. Er wordt bij de behandeling, eventuele toekenning van een vluchtelingenstatus of subsidiaire bescherming geen onderscheid gemaakt naar categorieën. Er is derhalve geen speciaal beleid voor joden uit Oekraïne.

Duitsland

Op alle asielverzoeken uit Oekraïne wordt individueel beslist. Er bestaat geen speciale bescherming voor joden uit de Oekraïne. Wel bestaat er nog steeds een wettelijke regeling die bepaalt dat joden afkomstig uit de opvolgerstaten van de Sovjet-Unie in Duitsland als zogenaamde contingent-vluchtelingen worden toegelaten. Het betreft een specifieke regeling die geen verband houdt met het Duitse asielrecht. Op basis van deze regeling zijn in de afgelopen jaren enkele tienduizenden joden, vooral afkomstig uit Oekraïne, maar ook uit de Russische Federatie, naar Duitsland geëmigreerd.

Positie van de joodse bevolkingsgroep in Oekraïne

Verenigd Koninkrijk

Normaliter wordt geen vluchtelingenstatus toegekend aan joden uit Oekraïne. Elke aanvraag wordt op zijn individuele merites beoordeeld. Het VK acht terugkeer naar Oekraïne van afgewezen asielzoekers veilig.

België

Er bestaat geen speciale bescherming voor joden uit Oekraïne. Alle asielverzoeken worden op hun individuele merites beoordeeld.

Standpunt UNHCR

De UNHCR heeft geen 'position paper' over de positie van joden uit Oekraïne. UNHCR is van mening dat ieder asielverzoek beoordeeld dient te worden op zijn individuele merites.

5 Samenvatting

De voormalige Sovjetrepubliek Oekraïne telt ongeveer 48,3 miljoen inwoners, waarvan ruim 0,5% joden (250.000-325.000). Het staatshoofd, president Leonid Kuchma, werd eind 1999 herkozen bij verkiezingen die niet aan internationale normen voldeden. Formeel bestaat in Oekraïne een duidelijke scheiding der machten; in de praktijk is de president echter verreweg het machtigst. De sociaal-economische situatie is slecht; de overgang naar een markteconomie is nog niet voltooid.

De Oekraïense politie en het gevangenispersoneel maken zich regelmatig schuldig aan mishandeling van arrestanten en gedetineerden en soms zelfs aan marteling. Corruptie komt voor in alle sectoren van de samenleving. Voor vrijwel alle diensten moet hierdoor in de praktijk –onofficieel- extra betaald worden. De joodse bevolkingsgroep bevindt zich ten aanzien van mishandeling door rechtshandhavingsfunctionarissen, corruptie, geweld en misdaad niet in een betere of slechtere positie dan enig ander Oekraïner.

De joodse gemeenschap in Oekraïne is goed georganiseerd in meer dan 250 organisaties, verdeeld over meer dan 100 steden. Sinds de onafhankelijkheid van Oekraïne in 1991 is sprake van een religieuze en culturele wederopbloei, die wordt gesteund door de Oekraïense overheid. De joodse gemeenschap kampt wel met demografische problemen als gevolg van vergrijzing en emigratie (wegens de slechte sociaal-economische situatie in Oekraïne) van zo'n 30.000 joden per jaar. Joden die zich willen organiseren op sociaal, cultureel en politiek gebied ondervinden hierbij geen belemmeringen van de Oekraïense autoriteiten. Zowel in de publieke als private sector zijn er joden die hoge functies bekleden.

Op de meeste sovjet-identiteitsdocumenten werd etnische afkomst vermeld; uitzondering vormde het 'buitenlands paspoort'. Op Oekraïense documenten wordt hier in principe geen melding van gemaakt.

Oekraïne beschikt over wetgeving die discriminatie verbiedt en mensenrechten beschermt, inclusief rechten van etnische minderheden. Daarnaast is Oekraïne partij bij alle belangrijke mensenrechtenverdragen, is het lid van de VN, de Raad van Europa en neemt het deel aan de OVSE. Naast internationaal toezicht op naleving van de mensenrechten, is sprake van toezicht door onder andere lokale NGO's en de ombudsman voor de Mensenrechten. Voorts kunnen lokale rechtmiddelen worden aangewend in geval van mensenrechtenschendingen.

Er bestaat in Oekraïne een aantal extremistische, nationalistische organisaties, die zich soms schuldig maken aan antisemitisme, onder andere in hun publicaties. Dergelijk antisemitisme wordt echter consequent veroordeeld door de Oekraïense overheid en door de voornaamste media. In algemene zin geldt dat in Oekraïne de persvrijheid beperkt is, wanneer het gaat om het bekritisieren van de regering. De joodse gemeenschap wordt echter niet gehinderd bij de publicatie van diverse kranten en tijdschriften en bij tv-uitzendingen.

Iedere Oekraïense staatsburger heeft vrijheid van vestiging, mag vrijelijk reizen en heeft het recht te emigreren.

Oekraïne kent vrijheid van godsdienst. Joden kunnen derhalve ongehinderd hun geloof belijden. Religieuze organisaties en geloofsgemeenschappen dienen zich te laten registreren. Doorgaans leverde dit voor de joodse organisaties geen problemen op, ook al was soms sprake van vertraging in de procedure. Er zijn tientallen joodse onderwijsinstellingen.

In de verslagperiode vond een aantal antisemitische incidenten plaats. In de meeste gevallen betrof het vandalisme, gericht tegen synagogen en joodse begraafplaatsen. Het aantal antisemitische publicaties is sinds 1999 sterk afgenomen. Al met al kunnen joden op normale, volwaardige wijze deelnemen aan het maatschappelijk leven, ook al komt sociale discriminatie soms voor.

Alle joden uit Oekraïne (en de rest van de voormalige Sovjet-Unie) hebben desgewenst de mogelijkheid naar Duitsland en Israël te emigreren. Noorwegen, Duitsland, het Verenigd Koninkrijk en België hanteren geen specifiek beleid ten aanzien van toelating van Oekraïense asielzoekers van joodse afkomst. Terugkeer van afgewezen asielzoekers naar Oekraïne wordt veilig geacht.

I Literatuurlijst

Voor het ambtsbericht is gebruik gemaakt van de volgende openbare publicaties:

Amnesty International Report 2002, Ukraine

CIA, World Factbook 2003: Ukraine

Council of Europe, Ukraine and the Council of Europe, January 2003

Council of Europe, Second report on Ukraine, adopted on 14 December 2001 and made public 23 July 2002

Europa World Year Book 2002, Ukraine

Economic Intelligence Unit, Country Profile 2002 Ukraine

Economic Intelligence Unit, Country Report Ukraine, Januari 2003

Economic Intelligence Unit, Country Report Ukraine, oktober 2003

Gidwitz, (Jerusalem Center for Public Affairs), Jewish life in the Ukraine at the dawn of the twenty-first century: part one, 1 april 2001.

Gidwitz, (Jerusalem Center for Public Affairs), Jewish life in the Ukraine at the dawn of the twenty-first century: part two, 15 april 2001.

Gidwitz, (Jerusalem Center for Public Affairs), Anti-Semitism in the Post-Soviet States, 2 april 2003.

Human Rights Watch, World Report 2003: Europe and central Asia: Ukraine

International Helsinki Federation for Human Rights, Report 2002 (events 2001) Ukraine

Nations in Transit 2002, Ukraine

OSCE/ODHIR Final Report Ukraine, Presidential Elections, March 2002

OSCE/ODHIR Election Observation Ukraine, mei 2002

Transparancy International, Corruption Perception List, 2002

UK Home Office, Immigration & Nationality Directorate, Ukraine, Oktober 2002

US Department of State, Country Reports on Human Rights Practices Ukraine 2001, 4 maart 2002

US Department of State, Ukraine Country Reports on Human Rights Practices-2002, 31 maart 2003

US Department of State, Ukraine International Religious Freedom Report 2002

Vidal Sassoon International Center for the Study of Antisemitism, Antisemitism of the Ukrainian Radical Nationalists: ideology and Policy, 1999

Ten slotte is gebruik gemaakt van diverse persartikelen en internetsites van:

WWW.ncsj.org/Ukraine

WWW.osce.org/Ukraine

WWW.coe.int

WWW.HRW.org

WWW.uanews.tv

Interfax-Ukraine

Jamestown Foundation, Russia & Eurasia Review, Volume II, issue 3, February 4, 2003

Union of Councils for Soviet Jews

Antisemitism Worldwide Ukraine